

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
lantbruksvetenskap

"Bistånd för förändring"

– En studie av svenskt bistånds påverkan på lokal nivå i
Rwanda

"Aid for change"

– A study of the influence of Swedish aid on the local level in Rwanda

Johan Wollin

"Bistånd för förändring"

"Aid for change"

Johan Wollin

Handledare: Yvonne Gunnarsdotter, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Examinator: Kjell Hansen, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Bistånd, Rwanda, livsvärld, Sida, Vi-skogen

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Den här uppsatsen undersöker hur svenskt bistånd påverkar lokala förhållanden i Rwanda. Genom att analysera hur en NGO verksam i Rwanda, Vi-skogen, påverkas av de riktlinjer som satts upp av Sida, Sveriges biståndsorgan, så visar den hur en instrumentell inställning i bistånd kan vara etiskt problematiskt, samt ett hot mot själva genomförandet. Först fokuserar analysen på Vi-skogen Rwandas inbördes relationer och hur dessa påverkas av den instrumentella målsättningen, för att sedan vidgas till att diskutera hur deras arbete i Rwanda påverkas, och hur detta påverkar de bönder de arbetar med. Studien bygger på empiriskt material insamlat under ett tre månaders besök till Rwanda och Vi-skogen. Analysen använder sig främst av Jürgen Habermas teorier kring systemets kolonialisering av livsvärlden, samt Erving Goffmans teorier om individers självpresentation i samhället. Återkommande i uppsatsen är förhållandet mellan en instrumentell rationalitet och de förståelseprocesser som människor är beroende av för att skapa tillit i interaktioner.

Abstract

This essay examines how Swedish aid affects local conditions in Rwanda. By analyzing how an NGO operating in Rwanda, Vi-Agroforestry, is affected by the guidelines set by Sida, the Swedish development agency, it shows how an instrumental orientation in aid may be ethically problematic, as well as a threat to its implementation. First the analysis focuses on Vi-Agroforestry Rwanda's internal relations and how these are affected by the instrumental rationality, and then expands to discuss how their work in Rwanda is affected, and how this affects the farmers they are working with. The study is based on empirical material collected during a three-month visit to Rwanda and Vi-Agroforestry. The analysis primarily makes use of Jürgen Habermas theories of the systems colonization of the lifeworld, and Erving Goffman's theories on individuals' self-presentation in society. Recurring throughout the paper is the relationship between an instrumental rationality and the processes of understanding that people rely on to create trust in interactions.

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
2. Rwanda	7
2.1 Vi-skogen i Rwanda	8
3. Metod & Teori.....	9
3.1 Kvalitativ metod.....	10
3.1.1 Deltagande observation.....	10
3.1.2 Intervjuer	12
3.2 Teori	12
3.2.1 Habermas & livsvärldens kolonialisering av systemet	13
3.2.2 Erving Goffman	15
4. Analys	17
4.1 Vi-skogen Rwanda	17
4.2 Inbördes relationer mellan fält och kontor	19
4.3 Byte av ledarskap	23
4.4 Sidas påverkan	25
4.5 Instrumentell målsättning.....	27
4.6 Normativa aspekter	29
4.7 Förhållande mellan instrumentell målsättning och normativa aspekter	30
4.8 Eventuella följder av stark instrumentell mål-orientering	33
4.9 Eventuella följder av yttre påverkan	35
5. Avslutning.....	37
Referenser	39
Litteratur.....	39
Rapporter.....	40
Webbsidor:	41

1. Inledning

Våren 2012 besökte jag och en vän Vi-skogen i Rwanda och gjorde en tre månaders fältstudie. De observationer och upplevelser jag gjorde under den tiden ligger som grund för detta arbete.

I dagens värld finns en väl utbyggd biståndssektor. De flesta länder är antingen givare eller mottagare av bilateralt bistånd, i olika former av kapital. Utöver de ekonomiska bidragen mellan stater, finns också en stor och divers sektor av NGO:s, icke-statliga organisationer, som arbetar både nationellt och internationellt, med en mängd syften och målsättningar.

I Sverige är det statliga organet Sida som delegerar den svenska statens bidrag. Dels går pengar bilateralt till andra stater, dels delar man ut pengar till mindre organisationer. En sådan organisation är Vi-Agroforestry (Vi-skogen). Denna organisations målsättning är att minska erosion och fattigdom genom en integrerad jord- och skogsbruksmetod som kallas agroforestry. I samband med detta är man också involverad i mikrofinans, organisation och demokratifrågor, jämlikhetsfrågor och Hiv/Aids frågor.

Officiellt är Vi-skogen en självständig organisation, en NGO, men mottar lite mer än hälften av sina ekonomiska resurser ifrån Sida. Sida ställer höga krav på hur de pengar som delas ut ska användas, samt att de ska ge tydliga resultat. Detta ställer i sin tur höga krav på mottagare att nå dessa resultat och dessutom kunna rapportera dem på ett trovärdigt sätt. Då Vi-skogen mottar så stor del av sina resurser från Sida, så blir de beroende och tvungna att i hög grad anpassa sig efter Sidas pålagor. På samma gång påverkar Vi-skogen genom sitt arbete livet hos de bönder de arbetar med. De krav som ställs av Sida är baserade i svensk politik men implementeras i andra länder, i detta fall i Rwanda.

Genom Sidas inflytande över organisationer som Vi-skogen, får de också ett stort inflytande över vanliga människors liv i dessa länder. Det är denna situation som min uppsats handlar om, och under de tre månaderna jag var hos Vi-skogen, har jag undersökt hur ovanstående situation yttrar sig på plats i Rwanda.

Specifikt blir mitt syfte:

Att undersöka vilka konsekvenser Sidas inflytande över Vi-skogen får för den lokala befolkningen i Rwanda

För att uppfylla syftet utgår jag från följande frågeställningar:

- Hur påverkar Sida Vi-skogen?
- Vad har denna påverkan för konsekvenser för Vi-skogen?
- Vad har denna påverkan för konsekvenser på Vi-skogens kontakt med den lokala befolkningen?

Innan jag söker besvara dessa frågor kommer jag redogöra för den plats jag besökt samt de metoder och teoretiska verktyg jag använt för att besvara frågorna.

2. Rwanda

Rwanda är ett litet och fattigt land, karaktäriserat av ett genomgående kuperat landskap samt stort beroende av jordbrukssektorn. Dess area är 26 338 kvadratkilometer och ca 70 % av denna yta består av branta kullar. Detta kombinerat med en 11 miljoner stor befolkning, gör Rwanda till världens mest tätbefolkade land. Jordbruket är ca 39 % av BNP och sysselsätter ca 88 % av befolkningen. Medelstorleken på ett jordbruk är runt 0.76 hektar.(CIA 2012)

Historiskt sett så har Rwanda, till skillnad från många andra forna kolonier, varit en sammanhållen stat under lång tid, även innan dess kolonisering av Belgien. Människorna som bor i Rwanda har därför en längre gemensam historia än andra länder i regionen (och många andra kolonier). Landets etniska sammansättning är inte resultatet av godtyckligt kartritande. Den största etniska gruppen består av Banyarwanda, vilket betyder "folk från Rwanda". Idag skiljer man dock inom denna grupp mellan tre etniciteter, Tutsi, Hutu och Twah. Historiskt sett så ska Tutsi ha varit pastoralister, medan Hutu och Twa varit jordbrukare. Landet ska också främst ha styrts av en Tutsi-monarki under tiden före kolonialisering. (Lemarchand 2009). Denna historia av Tutsi-dominans av är kärnan i de konflikter och pogromer som utförts av Hutu och Tutsi mot varandra under de senaste 60 åren. När Rwanda kolonialiserades av Tyskland, och efter första världskriget Belgien, så påbörjades en kategorisering av människorna i Rwanda. Tyskland premierade starkt den så kallade "Tutsi-rasen", då en lokal myt tolkats av tidigare missionärer som att Tutsi var ett invandrat kaukasiskt

folk, av "ädlare" ras än resten av befolkningen, och därför mer lämpade till att styra. Belgien fortsatte denna praktik när de tog över, på inrådan av Tyskland. Oavsett hur relationerna sett ut tidigare mellan grupperna i befolkningen, så ledde kolonistörernas politik till en skarp segregation mellan de två största grupperna, Hutu och Tutsi. Denna segregation har varit ursprunget till det våld som präglat både Rwanda och grannlandet Burundi, som också är en del av det gamla kungariket, och de olika turerna mellan de två grupper ledde så småningom fram till folkmordet i Rwanda 1994. Detta var det sista stora utbrottet av Hutu-Tutsi våld, och idag finns officiellt de två grupperna inte längre, utan bara Rwandier (i Rwanda). Detta är dock främst en statlig påлага, och de flesta människor är fortfarande väl medvetna om vilken grupp de själva och deras omgivning tillhör (Lemarchand 2009).

Dagens Rwanda mottar bistånd från många länder, bla Sverige. Man har också samarbeten med internationella organisationer så som Världsbanken. Som besökare i Rwanda ser man ständiga tecken på detta, då jag själv reste runt i landet såg jag ständiga skyltar som signalerade att det här pågick ett program finansierat av någon biståndsorganisation. Att detta massiva inflöde av pengar och resurser är ett stöd till Rwandas ekonomi råder ingen tvekan om, och det verkar också ge resultat. Samtidigt kommer dessa pengar tillsammans med krav från givarna, direkt eller indirekt, vilket påverkar riktningen på landets framtida utveckling.

2.1 Vi-skogen i Rwanda

Vi-skogen har varit verksamma i Rwanda sedan 2008, främst med agroforestry men också med andra stödsysslor, som t.ex. verksamhetsutveckling. I den nära framtiden står Vi-skogen inför stora förändringar. Nya pålagor från Sida har ställt ökade krav på Vi-skogen att arbeta med mer lokalt deltagande metoder. Den praktiska implementeringen av detta innebär att ca 70% av organisationens praktiska aktiviteter ska läggas över på fyra stycken lokala organisationer, som tillsammans med Vi-skogen ska ingå i ett konsortium, där varje organisation ska ha en specialistroll anpassat till deras respektive styrkor. Vi-skogens roll består av administration och ledarskap, samt agroforestry.

Man kommer också att vara den som förfogar över bidragen ifrån Sida, som ska distribueras ut till resten av organisationerna. Under ett möte med en av partnerorganisationerna frågade jag företrädarna för denna, om inte detta skapade en ojämn maktfördelning i ett samarbete med betoning på horisontellt samarbete. Jag fick svaret att man mottog en stor del pengar från andra donatorer (t.ex. USAID), och därför inte var beroende av Vi-skogens bidrag. Dock varierade de olika organisationer i storlek, och en bred donations-bas var inte en förutsättning för alla fyra.

Orsaken till kravet på den nya modellen är att Vi-skogens aktiviteter och kunskap ska förankras starkare lokalt, så att dess arbete kan fortgå även om organisationen skulle försvinna. Organisationen lämnar det praktiska arbetet och övergår (är det tänkt) till en kunskapsförmedlande roll. Att man inte kommer att ha en lika stor direkt kontakt med bönder, samt faktumet att de andra partnerna är etablerade organisationer med egen praktik och kunskap, betyder att det främsta mediet för det inflytande man får i konsortiet är de pengar man kan vidarebefordra från Sida. Jag kommer att diskutera denna situation närmare i min senare analys av empirin.

3. Metod & Teori

I första delen av detta kapitel presenterar jag det arbetssätt samt de metoder som präglat mitt arbete; deras allmänna användning, hur jag har applicerat dem praktiskt, hur detta har präglat mitt arbete samt vilka utmaningar jag ställts inför.

Den andra delen av kapitlet innehåller en kort genomgång av de teoretiska verktyg jag använder mig av i analysen, tagna från de två sociologerna Erving Goffman och Jurgen Habermas. Jag går igenom grunden i de teoretiska verktyg jag använder, för att senare i analysen mer i detalj visa hur jag gjort.

3.1 Kvalitativ metod

Min fältstudie har varit präglad av ett kvalitativt arbetssätt. Det praktiska utförandet baseras på två specifika metoder, deltagande observation och semistrukturerade intervjuer. Jag har använt mig av deltagande observation i fältet och på kontoret för att samla in min empiri, och fördjupat denna empiri med hjälp av ett fåtal öppett hållna, semistrukturerade intervjuer. Jag söker validera min slutsats genom en välutförd och djupgående analys, snarare än att visa på samband i data insamlad från en stor mängd informanter. Den begränsade omfattningen på min studie, i termer av skala, har gjort det enklare att vara djupgående. Samtidigt har det också begränsat generaliserbarheten på undersökningen.

3.1.1 Deltagande observation

Deltagande observation är en metod präglad av ett kvalitativt arbetssätt, och betecknas av ett dialektiskt förhållande mellan närhet och avstånd.

Forskaren "går in" i sitt fält och söker förståelse genom deltagande i det fenomen hon studerar. På samma gång krävs en analytisk distans till fältet, allting som ses och hörs måste begrundas, vändas och vridas på. I det senare skrivandet kräver forskningsmetodens normer en stor distans till det ämne och de informanter forskaren arbetat med, trots att dessa kanske kommit väldigt nära under fältarbetets gång. (Klein & Ehn 1994)

Etnologen Magnus Öhlander talar om öppen och fokuserad observation. I den öppna observationen är forskaren allmänt nyfiken och har inga tydliga mål, man försöker samla in så mycket kunskap som möjligt och skapa sig en överblick över fältet. Efter det brukar en mer fokuserad observation ske. Man har då en del intressanta idéer att följa upp, och kan då vara extra uppmärksam på vissa delar av fältet, samtidigt som man utesluter andra. Exempelvis hör man talas om ett möte som ska hållas, som man sedermera deltar i samtidigt som man fokuserar på dynamiken mellan deltagarna, snarare än ämnet som behandlas på mötet. (Kaijser & Öhlander 1999)

Under min studie har jag överlag följt ovanstående beskrivning. Jag har deltagit i det dagliga arbetet på kontoret, följt med på fältresor och suttit med på möten och träningssessioner. Kontinuerligt har jag fört anteckningar i en dagbok, som jag efter en dags arbete har satt mig ner och gått igenom, på jakt efter intressanta idéer att följa upp. Då jag återbesökt flera olika situationer (planeringsmöten, fältresor etc.) så har det varit möjligt att i det första skedet observera "allt" och sedan succesivt koncentrera mig på mer specifika fenomen. Att vara aktivt deltagande i ett sammanhang kan vara ett bra sätt att få en instinktiv förståelse för vad som försiggår där. Dock tar det olika lång tid att "komma in" i ett sammanhang. Mycket av det kvalitativa arbetet bygger på tillit mellan forskaren och dennes informanter, och sådan tillit tar tid att bygga upp. Samtidigt finns det praktiska detaljer som det tar tid att sätta sig in i, exempelvis tog det lång tid för mig att förstå tillvägagångssätt kring rapportering, arbetssätt och arbetsuppgifter, osv inom Vi-skogen. När jag väl gjorde det fördjupade det min förståelse av tidigare observationer. Poängen är att de tre månader som jag hade till förfogande för min studie kan ha varit för kort tid för att se och förstå alla aspekter av det "fält" jag studerat, Vi-skogen.

Som nämns ovan är det viktigt med tillit i kontakten mellan forskare och informant. Men det kan vara etiskt problematiskt att göra sig till vän med informanten och delta i dennes vardag, för att senare kritiskt analysera den information man får reda på. I den skrivna analysen krävs en objektivitet som kan upplevas som kylig. Det är därför viktigt att alltid vara tydlig med sitt syfte, med vem man är och vad man gör. Ett annat rättesnöre är att inte lämna ut känslig information, och att hålla informanter anonyma, i den mån det är möjligt. Trots denna försäkring kan forskaren ändå få tag i känsliga uppgifter, eller komma en person väldigt nära. Känslig information kan också komma fram som är väldigt relevant för arbetet. I det slutgiltiga skedet får man lita till sin moraliska kompass för att avgöra vad som passar att ta med i analysen.

3.1.2 Intervjuer

Intervjuer har varit den andra stötspelaren som min uppsats står på. Under arbetets gång har jag intervjuat flertalet personer med olika ansvarsområden på olika nivåer av organisationen. Detta har skett för att förankra och vidare utforska de idéer som jag upptäckt under min observation, men också för att ställa generella frågor kring Vi-skogens uppbyggnad. Det som kännetecknat intervjuerna är deras öppna karaktär. Då jag inte har gjort en stor mängd intervjuer, har det varit viktigt att få så mycket information från varje intervju som möjligt. Exempelvis ger de öppna frågorna en möjlighet för den intervjuade att berätta saker jag inte tänkt på att fråga om. Genom att ha öppna frågor kan den intervjuade ge sitt eget perspektiv på ämnet jag är intresserad av, det minskar risken att mina frågars karaktär styr svaren, även om den risken inte försvinner helt.

3.2 Teori

Den empiri jag samlat in med hjälp av ovanstående metoder består dels av Vi-skogens egna rapporter, deras verksamhetsberättelse samt redogörelser för deras projekt i Rwanda. Den andra delen av empirin består av observationer och intervjuer. Den första delen av min empiri ger mig bilden av Vi-skogen som en organisation med tydliga riktlinjer och målsättningar, en stram och effektivt struktur, orienterad mot att presentera resultat så tydligt som möjligt, främst genom objektiva kvantitativa data. På samma gång har mina egna observationer, den andra delen av min empiri, sagt mig att verkligheten inte alltid motsvarar den presenterade bilden.

Habermas olika handlingsteorier kan användas för att förstå och sätta ord på vad denna starka målorientering betyder för Vi-skogen och de människor som är knutna till organisationen. Hur människor hanterar skillnaden mellan praktisk verklighet och presenterad verklighet har Goffman studerat, och jag använder hans teorier för att analysera hur Vi-skogens anställda presenterar den ovanstående bilden/definitionen samtidigt som man inte alltid följer den.

Vad gäller omfattningen så passar de båda teoretikerna den lilla skalan på

min undersökning. Goffmans teorier berör människors interaktion inom ett avgränsat socialt etablissemang, t.ex. ett företag eller en organisation. Habermas teori är ett universellt begreppsligörande av mänskliga handlingar, och kan därför användas på allt från specifika situationer till hela samhället, dock som just en generaliserande förklaring.

3.2.1 Habermas & livsvärldens kolonialisering av systemet

Habermas är en socialfilosof, och hans verk grundar sig i hans omfattande studier av en stor bredd av de samhällsvetenskapliga och humanistiska vetenskaperna. Hans teorier grundar sig i Hegel och Marx, men har senare utvecklats under studier och redefinitioner av t.ex. Webers teorier eller den symboliska interaktionismen. Han har kombinerat sitt vetande och sina analyser till att skapa en enorm mängd kunskap, alltför stor för att kunna täckas här. Istället följer en kort beskrivning av grunderna till de begrepp jag kommer använda. De baserar sig i Habermas så kallade universalpragmatik samt följderna av denna; hans kritiska teori om det moderna samhället, centrerat kring den kommunikativa handlingen. (Månson 2010)

Universalpragmatiken är en främst språklig teori, det är en modell som visar hur språket har en inneboende förmåga att skapa förståelse mellan människor och att det är denna språkliga förståelseprocess som koordinerar sociala handlingar. I språket ser Habermas en potential till ett mänskligt förnuft som kan hjälpa oss att övervinna de problem mänskligheten står inför. Det är viktigt att förstå att Habermas i hög grad är en normativ forskare, han menar till skillnad från många andra inom hans fält att samhällsvetenskapen inte bara ska beskriva utan också söka efter och visa på ett bättre samhälle. Hans teori är därför inte helt och hållet en samhällsvetenskaplig beskrivning av verkligheten, utan också ett ideal att sträva mot.

Enligt universalpragmatikens modell, förhåller vi oss till tre olika världar, den objektiva, den sociala och den subjektiva. Den objektiva världen rymmer de objektiva fakta vi tar för givna, den sociala innehåller normer och den subjektiva innehåller våra inre känslor och förhoppningar.

(Månsson 2010). Dessa världar präglar våra handlingar i interaktion med andra människor. Den kommunikativa handlingen, tillhör inte en egen värld, utan knyter an till alla. Denna handling har sin grund i den potential som Habermas säger sig se hos det mänskliga förnuftet. Den tillåter oss (i teorin) att förnuftigt argumentera kring grunderna för vår förståelse av världen, så att vi kan överbrygga olika åsikter och nå en ny konsensus, kring sakliga, sociala eller subjektiva uppfattningar om världen och samhället. (Månsson 2010)

Centralt för min användning av Habermas teorier i förhållande till Viskogen, är begreppen livsvärld, system, samt förhållandet mellan instrumentellt/strategiskt och förståelse-inriktat handlande. Livsvärlden är den "plats" där människor interagerar, bestående av intersubjektiva sanningar, normer och värderingar. Systemet består av de strukturer och institutioner som används till att styra samhället eller till att koordinera mänskligt arbete.

Habermas anser att livsvärlden främst präglas av förståelseprocesser människor emellan där vi, med språket som främsta verktyg, mer eller mindre uppnår den potential till ömsesidig förståelse som vårt förnuft och språk möjliggör. Det är genom dessa förståelseprocesser som vi skapar de intersubjektiva värderingar som samhället består av. Systemets institutioner däremot är främst skapade för att organisera mänskligt arbete, tex genom statens byråkrati eller marknadens regler kring tillgång och efterfrågan. Systemet är starkt orienterat mot att nå mål, som tex vinst eller full sysselsättning. Att handla målorienterat är att handla instrumentellt, att ha ett specifikt slutsyfte med sina handlingar och plan för att nå det, och därför präglas också systemet av en instrumentell handlingsrationalitet.

Enligt Habermas har livsvärlden och systemet skiljt sig ifrån varandra, med konsekvensen att systemet har blivit dominerande och börjat kolonialisera livsvärlden. Detta innebär att "objektiva" fakta om vad som är och inte är i större grad ersatt moraliska intersubjektiva diskussioner om vad som bör och inte bör vara. Vare sig systemets institutioner söker nå ekonomisk vinst

eller politiska mål, så använder de sig av medier som makt och pengar för att styra människor eller hela samhället mot dessa mål. Ett företags användande av incitament som bonusar eller ackordarbete för att öka produktiviteten hos sina arbetare, eller en stats makroekonomiska skatte- och subventions-policys för att öka konsumtionen hos sin befolkning, kan nämnas som exempel på systemets manipulation av livsvärlden. Det kanske bästa exemplet som kan nämnas är den dominerande diskursen i dagens ekonomiska teori, den så kallade neoklassiska teorin, som studerar samhället i egenskap av en "objektiv" vetenskap baserad på just påståendet att människor är framgångsorienterade, och att all ekonomisk policy bör grundas i det "faktumet" (Hill & Myatt 2010). Precis detta påstående vänder sig Habermas mot i sin kritiska teori om det moderna samhället. Den starka framgångsorientering som råder inom systemet gör att människor även i situationer utanför marknaden blir mer framgångsorienterade, vilket skapar problem som jag kommer återkomma till i analysen.

3.2.2 Erving Goffman

I det dagliga livet är vi tvungna att ta pragmatiska beslut som inte alltid sammanfaller med den bild vi har av oss själva, eller som vi vill att andra ska ha. Vi söker därför visa upp de handlingar eller attribut som stödjer vår självbild (eller mera cyniskt, den bild vi vill att andra ska ha av oss). Samtidigt tonar vi ner eller söker dölja sådana ting som motsäger vår självpresentation. Erving Goffman har studerat hur vi gör detta i praktiken, vilka verktyg vi använder, och hur vi hanterar avslöjanden. Han har också studerat hur vi som "publik" till en annan människas skådespel, ibland söker avslöja men oftast söker hjälpa att bibehålla dennes presentation. Goffman studerar sociala sammanhang genom studier av individers interaktioner i liten skala.

Han är främst intresserad av sociala etablissemang, till exempel butiker, sjukhus, skolor, hem etc. och dessa platser låter han vara det ramverk han studerar interaktionerna inom. Han kallar människors agerande för "det dramaturgiska handlandet" och baserar sina begrepp på analogier till skådespelet. Detta lämpar sig väl för min studie, då jag också gjort en

begränsad studie av en avgränsad plats, och med hjälp av hans teorier kan jag knyta min uppsats till ett bredare sammanhang.

Goffman studerar vårt beteende i möten ansikte mot ansikte. Vad gäller individen så menar han att vi i vårt liv har en "frontstage"; som vi presenterar utåt i offentliga sammanhang och mot människor vi inte känner, och en "backstage"; där vi är våra "verkliga" jag och där vi kan yttra oss mer fritt i förhållande till de normer och regler som påverkar oss (Inglis & Thorpe 2012). Hans teori behandlar också det sociala ramverk inom vilket beteenden utförs, samt de normer och förhinder som skapar gruppen och reglerar individen. Goffman menar att det finns grundläggande regler som bestämmer den mänskliga interaktionen, och som skapar ett "syntax" som gör sociala handlingar förståeliga. (Inglis & Thorpe 2012)

Han lägger också vikt på det speciella hos "platsen" - kontoret, fabriken, sjukhuset, där skådespelet utspelar sig. Många gånger har en plats en speciell "front" som en ny deltagare måste införliva i sin egen presentation för att accepteras som tillhörande den platsen. När en grupp människor ingår i ett gemensamt skådespel, t.ex. personalen på Vi-skogen, så utgör de ett "team".

Teamet realiserar tillsammans den "front" som tillhör en plats eller en social situation, och reglerar tillsammans beteendet hos varandra för att ingen ska "avslöja" skådespelet. Desto mer den förväntade bilden av en plats skiljer sig från den praktiska verkligheten i den, desto mer tid måste deltagarna lägga på att bibehålla den förväntade bilden utöver att utföra de praktiska sysslor som platsen kräver.

Ur Goffmans perspektiv, så betraktar jag Vi-skogen Rwanda som ett socialt etablissemang, inom vilket personalen, som ett team av skådespelare, söker spela upp sin definition av vad organisationen förväntas vara. Goffman kan också knytas an till Habermas, då Habermas beskrivning av den tredje handlingsvärlden, den subjektiva, i hög grad är baserad på Goffmans teorier. Goffman fungerar som förklaring till Vi-skogens presentation, hur de

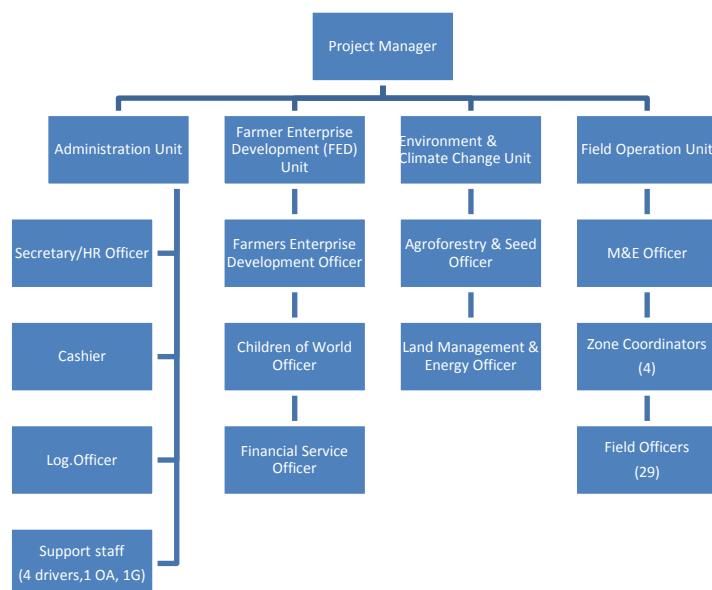
anställda enskilt och tillsammans försöker uttrycka en trovärdig bild av hur Vi-skogen är, en *sannfärdig* presentation av Vi-skogens inre karaktär. Varken Habermas eller Goffman menar att presentationen måste vara ”sann”, bara att den måste vara trovärdig för att accepteras. (Goffman 1959) (Habermas 1995)

4. Analys

I första delen av detta kapitel redogör jag för Vi-skogen Rwandas formella organisatoriska struktur samt visar en del av de egenskaper som denna struktur innehar. Det finns också en informell struktur som jag söker belysa genom två exempel. Detta för att ge en bakgrund till analysen kring hur organisationen påverkas. I den senare delen ger jag exempel på hur organisationen påverkas utifrån, och diskuterar sedan det som ligger till grund för organisationens arbete. Genom hela texten vill jag visa på hur Vi-skogens arbete påverkas av starka krav på redovisning och måluppfyllnad.

4.1 Vi-skogen Rwanda

Vi skogens formella struktur består av projektledaren, samt fyra enheter/uppdelningar; fältoperationer, övervakning och utvärdering, samt en teknisk enhet och en administrativ enhet. Varje enhet har ett överhuvud som ansvarar för koordinering och rapportering av sina respektive enheter, samt andra uppgifter beroende på enhetens funktion. Chefen för fältoperationsenheten är t.ex. också sambandslänk mellan fältpersonalen och personalen på kontoret, och har därför en övergripande roll som kommunikationslänk mellan kontor och fält, medan överhuvudet för utvärderingsenheten är inblandad i alla organisationens avdelningar, pga naturen hos dennes arbete.

Flödesschema (RESAPP 2010)

Trots att organisationen i Rwanda är liten, har alla sin speciella roll. Överhuvudena för de olika enheterna tvingas vara generalister då deras koordinerande roll gör att de måste hålla sig insatta i de andra enheternas arbete. Enligt min observation föreföll dock majoriteten av kontorets personal vara specialiserade på sina respektive områden, med mindre bra på att hålla koll på andra instansers arbete.

Vad gäller fältpersonalen är denna uppdelad i två nivåer. Den större gruppen består av fältofficerarna, kärnan i projektet, de som genomför allt praktiskt arbete samt implementering. Varje fältofficer är ansvarig för en sektor, där han/hon är ansvarig för kontakten med bonde-grupper eller kooperativ, lokala myndigheter, och andra partners. I ett försök att gynna tilliten mellan bönder och fältofficerare, förklarar för mig av chefen för fältoperationerna, så har Vi-skogen krav på att fältofficeraren måste vara bosatt i den sektor hen är aktiv i. Nivån över detta består av zon-koordinatörerna. Under min vistelse hos VI var man aktiv i tre zoner, varav en var uppdelad i två, och hade följaktligen fyra aktiva zon-koordinatörer. Deras primära roll är att understödja och koordinera fältarbetarnas aktiviteter i varje zon. De är också den främsta kontakten mellan kontoret och fältet, kvantitativa rapporter ifrån

fält sammanställs av varje fältofficer för sin sektor varje månad. Den ansvariga zon-koordinatören sammanställer sedan dessa rapporter till en zon-rapport och skickar denna till överhuvudet för fältkontoret, som vidarebefordrar informationen till resten av organisationen. (Intervju Fältchef).

Informellt sett finns stora möjligheter till interaktion inom de olika delarna av organisationen. På kontoret arbetar alla nära varandra rent fysiskt då det är en liten byggnad, men också för att man har dörrarna öppna så att man kan gå in till varandra när som helst.

I fält interagerar fältofficerare med varandra på de gemensamma aktiviteter man är inblandade i, t ex möten med lokala myndighetsrepresentanter, och så kallade zon-möten som hålls av zon-koordinatörer (ZOCO) och de fältofficerare (FO) som finns i dennes område en gång i månaden. Informell interaktion mellan fält och kontor har inte lika goda förutsättningar, då man inte befinner sig på samma plats så ofta. Ett generellt möte hålls varannan månad, för all VI-personal i Rwanda, och det ger då tillfälle för kontorets personal och fältpersonalen att mötas. När specialister ifrån kontoret håller träningssessioner med bonde-grupper så deltar en fältofficer, vilket ger möjlighet för de två att utbyta erfarenheter. Detta förfarande verkade dock inte vara önskvärt i enlighet med Vi-skogens allmänna policy, vilket kommer diskuteras mer i detalj senare.

4.2 Inbördes relationer mellan fält och kontor

Det verkade finnas en skiljelinje inom organisationen mellan fält och kontor. De som hade kontinuerlig kontakt med fältet var främst chefen för fältoperationerna, samt chefen för utvärderingsenheten. Den tekniska personalen hade då och då kontakt med fältet i form av de träningssessioner som hölls av dem tillsammans med bönder och fältofficerare. Trots detta verkade de inte väl insatta i fältarbetets helhet. Då jag frågade flera fältofficerare vilka de hade mest kontakt med i sitt arbete, så kom huvudkontoret sällan upp. Snarare så nämnde man bönderna och de lokala

myndigheterna, samt andra fältofficerare som de man interagerade mest med.

JW: Which persons or positions within VI-life are the ones you have the most contact with?

JL: We can say except for the farmers.

Fältofficer: The second, the people that i interact with are my fellow FO's, we always interact. And the second people are the local leaders.” (Intervju Fältofficerare)

Fältofficerare har alltid möjlighet att direkt kontakta personen på kontoret som informationen rör, men detta sker inte så ofta, enligt vissa informanter. Orsaker som gavs till detta var att det var viktigt att följa protokollet, vilket uttrycktes både som något negativt och positivt, beroende på personen som uttalade sig.

Ett annat exempel på att det finns en distans mellan fält och kontor, var något som diskuterades under ett planeringsmöte jag deltog i. Man menade att zon-koordinatörernas och fältofficerarnas planerade aktiviteter inte överensstämde med seniorofficerarnas, SO:s, bestående av specialister och överhuvuden från olika enheter på kontoret. Från SO:s sida menade man att man inte informerades i tid om månadens arbetsplaner, och därför inte visste om några aktiviteter inom ens område var planerade i någon av zonerna. Det ansågs bland övriga SO att det var fältkontorets ansvar att diskutera med var och en huruvida arbetsschemat passade med deras eget schema, men från fältkontorets sida påpekade man att alla arbetsplaner skickades ut i början av månaden, och att det därför var upp till var och en att stämma av dessa med de ZOCO:s det gällde. Tidigare hade ZOCO:s direkt skickat ut sina förslag på arbetsplaner till alla inblandande för att få kommentarer, men hade inte fått några, och därför slutat med det systemet. Lösningen blev att projektledaren (PM) vägrade signera några arbetsplaner förrän alla gått

igenom dem och gett sitt bifall, för att undvika vidare konflikter. Det verkar som om detta problem hade kunnat underlättas genom en närmare dialog mellan fältpersonal och respektive officerare på kontoret, vilket också var det som uppmuntrades av fältenheten. Men även i detta fall förväntade de flesta sig att de officiella kanalerna, i det här fallet bestående av fältenheten, skulle sköta kommunikationen åt dem.

Under ett möte som jag deltog i gavs exempel på Vi-skogens övergripande attityd till uppdelningen fält/kontor. Mötet var dels en träningssession/utvärdering av två av specialisterna på kontoret, dels en form av kurs/pep-talk där även resten av kontoret deltog. Det hölls av en besökare; Vi-skogens regionala samordnare för miljö- och klimatfrågor i hela Östafrika.

Samordnaren gav en del kritik till den närvarande personalen, främst ifrån kontoret, för deras agerande i fältet. "Ni ska vara lärarnas lärare, inte lärare själva" sade hen, och menade då att de tekniska specialisterna gjorde fel när de höll träningar direkt med bönderna. Istället så borde de fokusera på träningar med fältofficerare, som sedan skulle kunna vidarebefordra denna kunskap till bönderna. Som tidigare nämnts, så grundades implementeringen i tilliten mellan fältofficerare och bönder. Det borde då också vara effektivare att fältofficerarna och bönderna kunde hålla träningar tillsammans, utan inblandning från "utomstående". Samtidigt torde det föra merparten av kontoret längre ifrån fältets realitet.

Som jag själv observerade under deltagande i nämnda träningssessioner så fanns det flera tillfällen till mer informella och förtroliga samtal. T.ex. under resan mellan bondekooperativ, under lunchen, och vid alla små avbrott i arbetet, så kunde den utsände specialisten och fältpersonalen diskutera och prata under mer avslappnade förhållanden. Därmed kunde också information som inte gällde den omedelbara uppgiften delas. Det är också möjligt att denna kontakt bidrar till att skapa interpersonella relationer mellan fält och kontor, vilket underlättar kontakt utanför de officiella ramarna. Situationen kan sägas bli en avvägning mellan effektivitet och

kontakt, effektiviteten är viktig för mål-uppfyllandet och kontakten är viktig för förståelsen. Samordnaren anser att effektiviteten är viktigast, och vill se en ökad systematisering av interaktionen mellan fält och kontor.

Konsekvensen kan då bli en minskad förståelse då graden av delad "livsvärld" minskar (Månson 2010). Det kan vara möjligt att den resultatsorienterade karaktären av arbetet inom Vi-skogen har påverkat de anställda på ett sådant sätt att instrumentella eller strategiska intressen blir viktigare än ett kommunikativt intresse. Habermas menar att ett strategiskt förhållande till sin omvärld isolerar en ifrån andra aktörer, då man omvandlar deras åsikter eller planer till hinder/medel för ens egen mål-uppfyllande, istället för att söka förstå dessa (Habermas 1995). Större delen av det man rapporterar är kvantitativa och objektiva data och det ligger ett tydligt syfte bakom dessa data, nämligen att bevisa att man har uppfyllt sitt mål. Redovisningskrav och formalisering av rapportering kan till viss del ha "instrumentaliserat" kommunikationen mellan personer som inte känner varandra väl. Att alltid följa de officiella kanalerna går så klart inte i någon organisation, och karaktären hos Vi-skogens arbete kräver troligen en hög grad av pragmatism, oavsett hur effektivt det blir. Men om kraven på effektivitet och mål-uppfyllnad är starka blir personalen tvungna att åtminstone presentera och upprätthålla en bild av sig själva som en stram och byråkratiskt välsmord organisation, som lägger stor vikt vid protokoll och effektivitet. Detta är vad Goffman kallar en rollpresentation. "Teamet", Rwandas personal, måste skickligt "spela upp" den krävda bilden, även på områden där det inte är möjligt att motsvara den. Hierarki och protokoll var viktigt, men det antydde också att det gick att kringgå.

En av mina informanter bland fältofficerarna betonade att det underlättade att "känna någon" på kontoret om man ville kontakta denna utanför rapporternas ramar (intervju FO). Samtidigt uttryckte fältchefen det som ett problem att fältofficerare inte vågade gå direkt till honom med sina idéer eller bekymmer, utan att det var tvunget att gå via de officiella kanalerna, genom hierarkin, där ärendet kunde komma bort på vägen (Intervju Fältchef). Om distansen mellan fält och kontor ökar, och förståelsen för

varandra minskar, kan detta problem förvärras, då man kanske inte längre ser sig som ett gemensamt team, som utåt måste visa upp en front av protokollföljande och formalitet men inåt kan kringgå dessa bestämmelser när det behövs. Istället blir det två team, fält och kontor, där fältet anser sig behöva spela upp en bild för kontoret och hålla vad som egentligen pågår dolt. (Goffman 1995). En annan risk som Goffman utpekar i samband med förväntad och faktisk bild/situation, är att ju mer tid som läggs på att presentera en bild av hur man gör, desto mindre tid kan läggas på att faktiskt utföra de praktiska sysslor som uppgiften kräver (Goffman 1995). Att presentera resultat kan således bli viktigare än att uppnå dem.

4.3 Byte av ledarskap

Under perioden som jag var i Rwanda, så gick den gamla PM i pension. Han skulle ersättas av en ny chef ifrån Sverige, den tidigare chefen för radiohjälpen i Rwanda. Under övergångsperioden tog chefen för den administrativa enheten över ansvaret för de uppgifter som projektledaren haft innan. Detta innebar i sig ingen stor förändring, då det som behövdes göras var att signera de papper som projektledaren tidigare handlagt och se till att projektet rullade på i sina spår fram tills att den nya ledaren kom och tog över. Men en intressant skillnad som märktes var samtalsklimatet på måndagarnas planeringsmöten. Jag deltog i ett flertal av dessa möten, både före och efter PM-bytet. Före bytet präglades dessa möten av en lugn stämning, var och en gick igenom vad hen hade gjort förra veckan och vad de planerade att göra nästa vecka, med avbrott för frågor ifrån programchefen. Det blev sällan någon diskussion och det kom få frågor eller instick från någon av de andra deltagarna. När bytet skedde och chefen för den administrativa enheten tog över, så blev stämningen på mötena en radikalt annan. Nu diskuterade alla tillsammans, och stämningen blev upphetsad, ibland en smula hetsig. Orsakerna till förändringen kan vara många, inte minst för att man slapp prata engelska (den förevarande projektledaren talade inte Kinyarwanda) och därmed blev diskussionen mera fri när den kunde hållas på ett språk som alla inblandade var bekväma med.

Mötena under den tillfälliga projektledarens regim tenderade också att följa en viss utveckling., Man började på engelska, men gradvis allteftersom diskussionen blev hetsigare så föll man till sist över i Kinyarwanda. Jag var den enda deltagaren som inte talade språket, eventuellt bytte man kanske språk när man kände att det som diskuterades blev för känsligt för att utomstående skulle få vara delaktiga. Jag hade dock känslan att min närvaro inte var särskilt påtaglig, så troligtvis kom bytet då man saknade de nödvändiga orden på engelska.

Analyserar man situationen med hjälp av Erving Goffmans teorier, så kan man ana en annan orsak. När den förevarande PM försvann så förändrades förutsättningarna i situationen "måndagsmöte". Tidigare hade man varit enade i ett team, som framträdde för den ende åskådaren, PM. Orsaken till detta är att man delade en rad gemensamma egenskaper, som skiljde sig från PM. PM var utländsk, talade inte språket samt befann sig på en formellt högre hierarkisk position. Alla andra deltagare var rwandier och befann sig åtminstone formellt på ungefär samma position inom organisationen, man vara alla ansvariga för en specifik del av Vi skogens arbete och skulle rapportera sina förehavanden till den koordinerande PM.

Efter bytet blev en ur detta team, Ad-chefen, temporärt upphöjd till PM, vilket verkade sätta ur spel den gamla ordningen som rätt. Även om denne säkert var respekterad av de andra deltagarna, så var det ingen hemlighet att hon saknade den kompetens och erfarenhet som den förre PM haft, samt att hennes nya position var tillfällig. Hon var också beroende av större input från de andra deltagarna, då hon inte var lika väl insatt i de olika aktiviteterna som den förra PM. Vad som skedde var att skådespelets regler stördes av PM förvinnande. När nu en av de tidigare deltagarna av skådespelet för chefen blivit den nya chefen, så fanns det inte längre något behov av att uppehålla en fasad av samtycke. Det var därför fritt fram att kritisera eller "avslöja" varandra, fram tills dess att nya team skapats. En uppdelning som märktes var mellan de två cheferna som hade mest kontakt med fältet och de andra. Dessa två hade tidigare befunnit sig i en viss rivalitet, såsom antytts till mig av en av dem, men nu blev de hopbuntade

som representanter eller experter på fältrelaterade frågor. De frågor som diskuterades under de möten jag deltog på efter PM försvinnande berörde mest fältet, och denna uppdelning var därför naturlig. De nya teamen blev alltså kontoret och fältexperterna, där ställföreträdande PM ömsom deltog i kontor-teamet, ömsom försökte agera neutral medlare. (Goffman 1995)

4.4 Sidas påverkan

Vi-skogens nuvarande struktur har vuxit fram under de många år de existerat. Man har dock inte skapats i isolering, utan vuxit fram under stark yttre påverkan.

Genom att arbeta med bondeorganisationer på plats kan projekten leva vidare även då Vi-skogen lämnat arenan. Vikten av långsiktiga insatser betonas även från Sidas håll. Det svenska biståndet ska främja en hållbar utveckling, och i det arbetet behövs hållbara arbetsmetoder. Därför har Sida gett tydliga riktlinjer för de medel som ges inom CIV-SAM (Civila samarbetsmodellen)."- (Verksamhetsberättelse 2011)

"när man får chans att träffa dem så blir det ju en dialog, men de säger ju själva att liksom: "jaa, även om gör ett jättebra jobb och vi tycker att det är jättebra det ni gör så gör ni inte så här och så här så kommer ni inte att få platsa i vår nya strategi så då får ni inga, då går det inte för oss att ge er pengar." Haha, även om de skulle vilja. "- (Intervju kompetensutvecklingsansvarig)

Vi-skogen får ungefär hälften av sina resurser ifrån Sida och som man kan se i de två inledande citaten, så är Vi-skogen tydligt påverkade av de krav som satts upp av Sida. I det andra citatet antyds att dessa krav försvårar en aktiv dialog mellan Vi-skogen och Sida. De målsättningar och tillhörande krav som ställs av Sida måste efterföljas av en organisation som Vi-skogen, som är så pass beroende av det stöd som ges.

I en rapport skriven av två forskare, Karl-Erik Johansson och Jan-Erik Nylund, analyseras Vi-skogens förändringar i relation till biståndsgivarnas diskurser. De visar att Vi-skogen länge hade ett arbetssätt som gick emot generella biståndstrender med ökat lokal deltagande. Istället hade man en topdown struktur, med betald arbetskraft som odlade och distribuerade plantor. Runt 1996 började detta förändras p.g.a. ökat tryck från Sida, och gradvis har organisationen förändrats, för att passa de krav som Sida ställer. För att få igenom sina krav har Sida använt det inflytande som deras roll som biståndsgivare ger, genom att hota med att skära ner eller helt upphöra med det ekonomiska bidrag som går till Vi-skogen. Vi-skogen har i högre grad ställt om sin verksamhet till en mera lokalt driven process, med ökat samarbete med lokala organisationer. På samma gång har man också lyckats bibehålla en egen lokal organisation, med egen personal och fältarbetare (Johansson & Nylund 2008). Detta håller nu också på att förändras i och med konsortium-modellen, som förklarades i inledningen. Denna förändring förklaras av en informant, som ett resultat av krav från Sida. I Johansson & Nylunds rapport visas en bild upp av en organisation som varit i opposition mot de stora bistånds- och utvecklingsdiskurser som rått sedan organisationens tillblivelse på 80-talet. Man har fått skarp kritik från Sida, men även från mer fristående organisationer som Forum Syd (Johansson & Nylund 2008). Rapporten visar dock att Vi-skogen konstant haft starkt stöd från de privatpersoner som donerat till dem, läsare av tidningen Vi, osv. Trots detta har man gradvis blivit tvungen att anpassa sig efter de krav som ställts av Sida, som hotat med att skära ner eller avbryta sina ekonomiska bidrag till Vi-skogen.. I en annan rapport skriven av två studenter från Göteborg, förstärks intrycket av att Sida har stor påverkan på Vi-skogen. De två studenterna har företagit intervjuer med en stor del av ledningen i Vi-skogen och fått bekräftat att organisationen är utsatt för stort tryck utifrån. I en intervju de hållit med Bo Lager, koordinatör för Vi-skogens hela arbetet i Victoriasjö-regionen, bekräftar han detta, samt att detta gör att Vi-skogen blir mer resultatsorienterade. (Hellman & Kärrbrink 2010).

Om de utsagor jag referat till ovan stämmer så förefaller Sida vara, som

Habermas kallar det, framgångs-orienterat. Vad han menar med detta är att mål-genomförande blir centralt i en aktörs interaktion med andra aktörer (Habermas 1995). Detta kan liknas vid företag som p.g.a. marknadens regler är tvingade att sträva efter vinst, även när detta ibland innebär att man har en negativ inverkan på andra aspekter som miljö eller arbetsförhållanden. Sida är en byråkratisk organisation underställd regeringen, och det är rimligtvis därifrån deras mål kommer ifrån. Stark press att presentera tydliga resultat från regeringshåll kan vara orsaken till Sidas framgångsorientering. Konsekvensen av en sådan orientering blir, enligt Habermas, att aktören i fråga använder sig av de medier som finns till handa, i det här fallet makten över pengarna som Vi-skogen är beroende av, för att manipulera sin omgivning i en riktning som motsvarar den egna målsättningen. Om Sida och Vi-skogen skulle försöka skapa en gemensam handlingsplan för att nå ett gemensamt mål, så krävs det att båda är inställda på att nå en ömsesidig förståelse. Men om en av aktörerna har ett strategiskt motiv, att föra igenom sin egen handlingsplan, så är inte denna process möjlig. I det här fallet har Sida ett så stort inflytande genom sina resurser, så Vi-skogen blir tvungna att anpassa sig. Samtidigt blir det då svårare för Vi-skogen att i sin handlingsplan ta hänsyn till de unika förutsättningar som gäller i deras område. Det kan också leda till att Vi-skogen blir mer framgångsorienterade och strategiska i interaktionen med deras egna intressenter. (Habermas 1995)

4.5 Instrumentell målsättning

"We always have a target on which they had to achieve." - Fältofficerare

Under yttre påverkan, och från egna erfarenheter, har Vi-skogens grundläggande syfte vuxit fram. Organisationen har fötts ur ett initiativ till att motverka avskogning, vilket idag görs genom att sprida kunskap om integrerat skog och jordbruk, "agroforestry". Genomslaget utvärderas genom kvantitativa tekniska data; t.ex. hur många träd har planterats, hur många terrassodlingar har etablerats, hur många vattentankar har byggts. De

målsättningar man satt upp är också kvantitativa, antal många bönder i programmet till 2012, antal bonde-grupper tränade i grüngödsling till 2012, osv. Metoderna som används och lärs ut angående odling är grundade i , naturvetenskapligt prövade teorier och metoder. (Rwamuhizi 2010)

När Vi-skogen inledde sin verksamhet 1983 planterades träd för att stoppa ökenspridningen i Kenya. Under åren har verksamheten breddats och utvecklats. Att samplantera träd och grödor, så kallad agroforestry, för en hållbar miljö och bättre levnadsförhållanden är basen i Vi-skogens arbete. Genom att stödja bönder att organisera sig, ge dem möjlighet att nå en marknad och hantera klimatförändringarna, har resultaten förstärkts genom åren. (Verksamhetsberättelse 2011)

Det ovanstående citatet är en kort sammanfattning av Vi-skogens aktiviteter. Man söker att med hjälp av metoden ”agroforestry” uppnå de objektiva syftena ”hållbar miljö” och ”bättre levnadsförhållanden”, genom en högre produktion som samtidigt motverkar erosion. Vad Vi-skogen definierar som bättre levnadsförhållanden har jag inte funnit specifikt uttryckt någonstans, men jag tolkar det som att det innebär en större ekonomisk trygghet samt ökade valmöjligheter i livet, vilket lyfts fram i framgångshistorier från bönder aktiva i Vi-skogens program, som har blivit utvalda i verksamhetsberättelsen. Även om bättre levnadsförhållanden också kan sägas vara en subjektiv upplevelse, så uttrycks det som ett kvantitativt mål i de rapporter jag tagit del av. Ett flertal indikatorer så som bättre hälsa, större inkomst etc., visar hur Vi-skogens arbete fortlöper på denna front.

”Evaluation provides a picture of the impact and concentrates on the analysis of the effectiveness of the projects in terms of achieving the objectives” (RESAPP M&E 2009)

”Utvärdering ger en bild av arbetets genomslag, och koncentrerar sig på projektets effektivitet i förhållande till målsättningen” (RESAPP M&E 2009)

Ovanstående citat, hämtat från en rapport om Vi-skogens allmänna riktlinjer

för utvärdering verkar stödja att Vi-skogens arbete i grunden är framgångsorienterat, effektivitet mäts i uppfyllelse av kvantitativa målsättningar. Erving Goffman (1959) menar att den fasad en organisation visar utåt, oftare är ett resultat av omgivningens förväntningar snarare än organisationens egenuppfattning. Om omgivningen, i alla fall den del av den som Vi-skogen är beroende av (Sida och andra donatorer) förväntar sig objektiva resultat, i form av kvantitativa data, så är det troligt att Vi-skogen i högre grad presenterar sådana utåt. Erving Goffman talar också om ett annat problem som kan sättas i förhållande till detta, nämligen dilemmat mellan att *visa* att man gör något och att praktiskt göra det. Om allt för stor del av Vi-skogens personals tid går åt till att skriva rapporter som visar att de utför en handling, så kanske det minskar tiden de kan lägga på att faktiskt utföra handlingar (Goffman 1959).

4.6 Normativa aspekter

Trots att Vi-skogen kan definieras som en organisation ägnad åt att uppfylla främst objektiva mål riktade mot praktiska sätt att bearbeta naturen så berör dess arbete också den mänskliga världen. I arbetet med att främja odlingsmetoder som motverkar avskogning och ökar produktionen, samtidigt som de också ska vara uthålliga enligt de tre principerna ekonomiskt, ekologiskt & socialt, så förändrar man livsvärldarna hos dem man arbetar med. Man uppmuntrar till Kooperation och samarbete, till att odla för ekonomiska syften och inte bara för överlevnad etc. Man förespråkar jämlikhet mellan män och kvinnor, tolerans mot Hiv-smittade, demokratiska värderingar osv. I Vi-skogens "dialog" med omvärlden, så grundar man dessa målsättningar i värderingar, många av dem i så kallade universella ideal, som de mänskliga rättigheterna. Dessa aktiviteter är grundade i moraliska ställningstaganden, och i interaktionen med bönderna söker man argumentera för en ökad jämlikhet samt en ökad tolerans. Det förefaller som att dessa metoder också utvärderas främst genom kvantitativa data, så och så många bonde-grupper har deltagit i workshop kring genus kopplat till arbetsdelning, osv. Vad gäller de ekonomiska aspekterna och

dess diskurser om ekonomisk tillväxt som en väg till välfärd, kan dessa också sägas vara normer, grundade i kapitalismens hegemoni. Dock skulle säkert många påstå att de grundar sig i vetenskapliga teorier om ekonomi. Att man arbetar med normativa/moraliska aspekter, utöver de rent instrumentella odlingsmetoderna, ställer ett högre krav på att man kan visa på "riktigheten" i det man säger (Habermas 1995). Som nämnts i teorin så är detta en del av universalpragmatiken. Att visa att en odlingsmetod är bättre än en annan kan ske rent faktiskt, t.ex. genom att anlägga en exempelodling att jämföra med. Men att förespråka jämlikhet mellan kvinnor och män är något mycket mera svårgripbart. Ökad jämlikhet grundar sig mer i något som är moraliskt "riktigt". Eftersom Vi-skogen och bönderna inte delar en gemensam grund om vad som är moraliskt riktigt inom detta område, så måste det "nya" argumentet från Vi-skogens håll grunda sin riktighet i den gemensam förståelse och tillit mellan bönderna och fältofficerarna, som ett långt samarbete har byggt upp (Habermas 1995). Om denna tillit existerar kan den bli grunden för kommunikativa handlingar mellan bönder och Vi-personal. Man litar tillräckligt mycket på varandra för att ge sig in i en grundläggande diskussion kring vad som är normativt rätt i den sociala situationen på landsbygden i Rwanda.

När vi söker förstå och göra oss förstådda hos en annan individ, så handlar vi kommunikativt. Habermas menar inte att man kan nå det totala samförstånd, men att man åtminstone är mer benägen att verkligen lyssna till den andra Sidan, och inte bara söka finna sätt att påverka denna för att tjäna sina egna syften. Detta kan dock undergrävas om en eller båda sidorna är i situationer som tvingar dem att sätta mål-uppfyllande före kommunikation, t. ex. en kvot som måste fyllas eller starka traditioner som inte får brytas.

4.7 Förhållande mellan instrumentell målsättning och normativa aspekter

I Vi-skogens verksamhetsberättelse, tillgänglig på deras hemsida, kan man läsa om organisationens arbete samt deras syftesformulering, deras "mission

and vision”. Något av det första som poängteras är en försäkring om att pengarna som insamlas gör nytta. En kort text av Anneli Rogeman, nuvarande vd för hela Vi-skogen, ger en försäkring om att man bidragit till en förbättring i livet hos dem man arbetat med. Senare i dokumentet presenteras organisationens arbete i de länder man är aktiva i en för en, med en kort faktaruta med kvantitativa data om vad som gjorts det senaste året. Det är tydligt att man vill visa och övertyga läsaren om vikten av det man gör. Samtidigt finns ingen större moralisk argumentation för arbetet, snarare visas praktiska exempel på aktiviteter, och deras nytta beläggs med ”objektiva” fakta.

Under mötet med den regionale samordnaren beskrivet ovan, fick jag själv en glimt av förhållandet mellan objektiv mål-orientering och normativ moralisk grund inom organisationen. Den utsände samordnaren verkade väl engagerad i de frågor som Vi stod för, och föreföll vara utskickad för att utbilda management och även zon-koordinatörerna i klimat- och genusfrågor. Hen talade om miljöförändringar och könsroller, samt argumenterade för hur man bör förhålla sig till dem; Vi bör inte förstöra miljön för vi är en jord och klimatförändringar påverkar alla. Det bör vara jämlikt mellan män och kvinnor därför att vi alla är människor, osv. Även om den utsändes tillvägagångssätt för mig föreföll en smula strategiskt, mötet hade mer karaktären av ett retoriskt skickligt tal än en diskussion, så verkade hen försöka förankra de närvarandes arbete i en moralisk grund, ett ”varför” till de sysslor man utförde. Även om många på kontoret säkert var mottagliga för detta, eller redan hade en moralisk grund för det de gjorde, så finns det kanske inte så mycket tid att fundera på dessa ting i det vardagliga arbetet som präglas av att hela tiden sträva mot att uppfylla de mål som satts upp. De två som var i fokus under mötet, specialisterna från Vi-skogens håll, fick också en del kritik för att de hade en arbetsplan som var för rigid. De hade båda tydliga mål & indikatorer på vad de skulle göra och hur mycket (kvantitativt) som de skulle göra för att anse målen vara uppfyllda men samordnaren ansåg att de borde haft ett generellare ramverk istället, att arbeta inom och på så vis hålla arbetet flexibelt.

Kanske är allt detta ett tecken på en kluvenhet i Vi-skogens aktiviteter. Själva grunden för arbetet är moraliskt betingat, man *bör* bidra till ett bättre liv för de bönder som arbetet riktar sig mot. Målet är en förbättring av livet för de bönder man arbetar med. Mot detta står den instrumentella inriktningen på arbetet, som ökat med åren. Utåt mot donatorer måste Vi-skogen visa objektiva resultat. Detta påverkar det lokala genomförandet och de som utför det. Den moraliska grunden förvaltas främst av den centrala kärnan i organisationen, de som varit med från början, och de försöker sprida den till lokala anställda så att de kan föra den vidare till bönderna (Hellman & Kärrbrink 2010). Men då den lokala personalen hela tiden måste tänka på att uppnå objektiva mål, så blir det svårare för dem att tillsammans med bönderna skapa en intersubjektiv tanke om hur dessa mål ska ta form. Här kan vara på sin plats med en kort upprepning av universalpragmatiken. De olika handlingarna knutna till de olika världarna, den objektiva, sociala och subjektiva, exkluderar inte varandra utan sammanfaller. De kan dock sägas störa varandra. En subjektiv norm kan t.ex. reglera hur vi förhåller oss till objektiva fakta, den kan få oss att undvika vissa handlingar i vårt instrumentella strävande mot ett mål. Vi har förmågan att söka förstå andra människor och att göra oss förstådda, men vi kan också handla instrumentellt eller snarare strategiskt, gentemot andra, genom att förhålla oss till dessa som objektiva medel/hinder att manipulera för att nå vår målsättning. (Månson 2010)

Habermas (1995) menar att förståelseprocesser omöjliggörs om en av aktörerna i en interaktion har ett strategiskt syfte med sig in i interaktionen. Orsaken är att fokus flyttas från att skapa just de intersubjektiva och förståelseorienterade grunder för tillit som nämnts ovan, till att man istället lägger mer tid på att kalkylera med hur man ska förändra den andra partens åsikt eller beteende för att effektivare nå sitt egna mål. Den part som inte går in med ett strategiskt syfte i interaktionen kan bli lurad att tro att det handlar om en öppen, tillitsfull konversation. Men om denne upptäcker den strategiska karaktären hos samtalspartnern, urholkar detta tilliten som denne tillmäter den andre. (Habermas 1995).

4.8 Eventuella följder av stark instrumentell mål-orientering

När människor interagerar med varandra, grundar sig denna interaktion på olika handlingsmönster (Habermas 1995). Om en person ska vidarebefordra instruktioner, och handlar rent strategiskt, så begränsar sig interaktionen med andra till att få dem att handla på ett sätt som stödjer det egna syftet med hjälp av de medel som står till hands, t ex makt/auktoritet.

Om personen tar sig tid att diskutera sina instruktioner, kräver det att hen måste "bevisa" giltigheten i de instruktioner som ges, samt sin egen rätt att ge dem. Om instruktionerna gäller objektiva fakta, så måste deras "sanning" bevisas. Om de gäller hur någon eller några *bör* handla så måste de bevisas med hjälp av sin riktighet, alltså i vilken grad de kan förankras i de berördas normvärld (Habermas 1995).

Om vi låter ovanstående utspela sig inom Vi-skogen, och till exempel tänker sig att de instruktioner som ges gäller en ny odlingsmetod, eller ett nytt sätt att bygga odlingsterrasser på, så grundar sig de i första hand på naturvetenskapliga, objektiva, fakta som till en början kan få sitt sanningsanspråk ifrån den expertkultur som skapat metoden. Men när de sprids vidare genom organisationen, från specialist till implementatör, så blir sociala relationer allt mer viktiga för accepterandet av de nya metoderna. När fältofficerare ska sprida de nya metoderna vidare till bönderna, som inte har en lika hög grad av tillit till de expertkulturer som tagit fram de nya metoderna, så blir det fältofficerarens personliga relation till bönderna, och den tillit som råder dem emellan, som avgör huruvida metoderna, eller rättare sagt rekommendationerna, kan göra anspråk på riktighet.

Men, om mål-uppfyllande blir viktigare än diskussion, kan följden bli att Vi-skogens lokala medarbetare och bönderna isoleras från varandra. Om en fältofficer till exempel ska hålla en workshop kring genusfrågor så måste

hen argumentera med bönderna utifrån en gemensam moralisk ståndpunkt. För att lyckas med detta krävs också en viss ömsesidig förståelse, som tar tid att uppnå, och som är beroende av en ömsesidig dialog inriktad mot förståelse. Men i detta möte finns också ett specifikt syfte, nämligen att få bönderna att acceptera mera jämlika förhållanden mellan kvinnor och män. I Vi-skogens rapporter utvärderas detta i hur många bonde-grupper som tränats i könsfrågor, hur många timmar kvinnor jobbar om dagen respektive hur många dagar män jobbar etc. (Vi-LIFE report final 2011) Angående dessa tal så finns det kvantitativa målsättningar som måste uppfyllas. Med den starka press som Vi-skogen är under för att producera tydliga (kvantifierbara) resultat, kan risken bli att dylika projekt, att t ex öka jämlikhet, får ett strategiskt syfte. Alltså, "Hur kan vi *påverka* bönder till att bli mer jämlika?". Den strategiska attityd som blir rådande stör eller omöjliggör en förståelseprocess. Bönderna vill t ex ha bidrag och stöd till sin gård och familj, och "accepterar" då en jämnare könsfördelning i *syftet* att försäkra sig om stöd och bistånd. Vi-skogens representant jobbar mot syftet en jämnare könsfördelning, och ser böndernas ökade jämlikhet som ett bevis på detta, men kan inte veta om detta är en faktisk förändring av normer.

Tillit var centralt i interaktionen mellan Vi-skogen och bönderna, förankrad i förhållandet mellan fältofficeren och de bönder denne arbetar tillsammans med. Alla Vi-skogens fältofficerare har som krav på sig att vara bosatt i den sektor man är verksam i, troligtvis med tanken att detta ska integrera fältofficeren bland de människor denne arbetar med. Att tillit var viktigt tydliggjordes också i ett samtal jag hörde mellan två andra studenter på besök i Rwanda, och fältchefen. De två studenterna ville träffa några bönder och erbjöd sig att själva ta sig ut tillsammans med en tolk. Fältchefen förklarade att detta var omöjligt, då ingen skulle vilja prata med dem om de kom oannonserade. Det behövdes en fältofficer för att presentera dem. Detta kan tolkas som att chefen ville undvika att studenterna fick "ofiltrerad" tillgång till böndernas åsikter, men jag fick också bekräftat under ett senare samtal, från en oberoende antropolog bosatt i Kigali, att få människor på landet litade på någon de inte kände. Detta faktum blev också en

begränsande faktor i mitt eget arbete, då jag aldrig fick en direkt, ”ofiltrerad”, kontakt med bönderna och deras åsikter om hur de påverkades av Vi-skogen.

För att metoderna ska kunna implementeras bör det alltså finnas en viss mån av förståelse och tillit mellan fältofficer och bönder. Men om bönder och fältofficerare börjar handla mera strategiskt gentemot varandra, så skadas samtidigt den sociala integration som är grunden för deras tillit. Detta kan då även hota implementeringen av de rent instrumentella aspekterna i Vi-skogens målsättning, så som trädplantering. Genom att jobba så syftesorienterat så kan man riskera projektets hållbarhet, i de delar som behandlar moralisk/sociala aspekter, i och med att en ”förändring” i normer endast blir ett medel för bönderna, snarare än en moralisk övertygelse.

4.9 Eventuella följder av yttre påverkan

Från och med 2012 ska alla Vi -AF projekt arbete enligt en ny konsortiummodell. Arbetet ska ske tillsammans med fyra andra lokala NGO:s, där Vi-skogen kommer att få en rent administrativ roll samt en roll som utdelare av resurser till de andra organisationerna. Dessa andra organisationer kommer att stå för den faktiska implementeringen av de riktlinjer som dragits upp av Sida. De kommer att vara indirekt beroende av Sida genom det bidrag som delas ut genom Vi-skogen. men oförmögna att hålla en direkt dialog med Sida. Vi-skogen blir dem som får sköta dialogen, men som nämnts i ovanstående stycke är detta inte alltid möjligt. I slutändan förefaller situationen som att de som implementerar de faktiska ”utvecklingsmodellerna”, och som är aktiva i den värld där de får genomslag, flyttas ännu längre ifrån den plats där besluten om vad som ska implementeras tas.

Organisationerna som ska ingå i partnerskapet är också tvungna att ändra en del av sin verksamhet för att matcha de olika standarder som satts upp av Vi-skogen, kring jämlikhet, finans, etc. Deras verksamhet och agerande formulerades om efter expert-regler kring hur organisationer ska skötas. Även om detta fyller ett syfte, då det påstås motverka korrupktion och ojämlikhet, så är det alltså en yttre påverkan på dessa civila organisationer.

Jag deltog under en "risk-assesment", en förundersökning, som företogs av fältkontorets respektive administrationens överhuvuden. Den gällde huruvida de utvalda partner-organisationerna motsvarade de krav som ställdes av Vi och deras donatorer. Förundersökningen skulle skötas av en inhyrd konsult från den internationella revisionsbyrån KPMG, som också sköter Vi-skogens revision (Verksamhetsberättelse 2011). Konsulten deltog dock inte aktivt i undersökningen, utan delegerade detta arbete till de två ovan nämnda överhuvudena. Undersökningen tog formen av ett formulär med en lång rad poster, varje post behandlade ett mål/krav, som man kunde gradera på en skala från ett till fem. Varje organisations styrelse fick tillsammans med Vi-skogens två utsända, gå igenom formuläret post för post, och tillsammans avgöra var organisationen stod i förhållande till målet. Även om detta var en relativt deltagande process, så var själva målen inte framtagna av Vi och partnern tillsammans, utan de kom ifrån den internationella revisionsbyrån. Orsaken till detta, förklarar för mig av en i styrelsen hos en av partnerorganisationerna, var att donatorer kräver internationellt fastslagna modeller för internrevision och pengahandling. Även om detta kan fylla en funktion för att motverka korrupktion, så är det samtidigt så att dessa regler inte är fastslagna av dem som ska implementera dem. När ett folkligt bildat kooperativ når en viss nivå och vill motta bistånd, kommer detta bistånd tillsammans med en mängd administrativa krav som tvingar kooperativet att stöpa om sig eller avstå från eventuellt bistånd. På så vis kan detta visa på systemets kolonisering av livsvärlden (Habermas 1995). Systemvärlden representeras här av internationella företag som KPMG, samt deras uppdrags-givare. KPMG var inte inhyrda direkt av partnerorganisationen i fråga för att tillsammans förbättra deras

pengahantering, utan kom in genom Vi-skogen som i sin tur anställt KPMG för att deras egen bokföring ska motsvara de krav som ställs av donatorer. Vad som sker är ingen förbättring av lokala system för bokföring, utan en assimilering av dessa in i globala modeller. Detta underlättar kanske de globala transaktioner av pengar som biståndet kräver, men samtidigt flyttar det beslutsfattandet långt bort från de människor som påverkas. De kooperativ som skapats av människor i samarbete för att hantera lokala frågor, blir effektivt styrda och administrerade av internationella organisationer, långt bort från de människor som är verksamma i kooperativet, med hjälp av de ekonomiska styrmedel som består av biståndspengar.

5. Avslutning

I den avslutande delen av uppsatsen kommer jag kort sammanfatta de olika delarna, vad detta kan innebära för Viskogens framtid samt vilka slutsatser jag själv drar av det jag har studerat.

I den inledande delen av uppsatsen gav jag en bakgrund och syfte till min uppsats; att Sida är ett organ styrt av det svenska folket och staten, men att det implementerar sina aktiviteter i länder där befolkningen inte kan ha en direkt inverkan på dess agerande. Indirekt blir det svenska folket som påverkar det rwandiska folket, genom biståndsorganet Sida, och det är därför viktigt att undersöka hur detta går till. (Analysen av den empiri jag samlat in visar att Vi-skogen påverkas i hög grad av Sidas krav, och att det inte alltid är möjligt med dialog. Sidas krav är målorienterade och efterlyndad försäkras genom mediet pengar, av vilket Vi-skogen är starkt beroende. Majoriteten av Vi-skogens resurser kommer ifrån Sida och det ger dem makt. Utifrån Habermas perspektiv kan konsekvenserna av detta vara att interaktionen inom Vi-skogen samt med dem som mottar stöd blir mer strategisk, mer inriktad på att få motpartnern att uppfylla egna syften snarare än att tillsammans nå en gemensam förståelse. Detta kan i sin tur undergräva den tillit mellan bönderna och Vi-skogen som är viktig för deras långsiktiga arbete.

Inom själva organisationen i Rwanda kan den ökande fokuseringen på mål-uppfyllnad och effektivitet leda till en systematisering av interaktionerna mellan personalen, specifikt mellan fält och kontor. Konsekvenser som kan uppstå då, är att förståelsen mellan olika ansvarsområden minskar, och att den informella delen av arbetet blir lidande. Om det blir viktigare för organisationen att övertyga utåt om implementeringen av kraven som ställs, blir det mindre tid att lägga på det faktiska arbetet.

Det förefaller som att problemet som uppstår i Rwanda, är att konceptet utveckling har blivit ett värde i sig självt, och att man inte i tillräcklig grad diskuterar vad det innebär eller hur det definieras. Alla de krav som ställs på mottagarorganisationer är baserad på siffror, på påståendet att om man når ett visst kvantitativt mål, så har utveckling skett. Kraven är så förankrade i sin objektivitet så att det blir svårt att föra en dialog kring dem. Sidas arbete förefaller också väldigt avlägset från det offentliga. I Sverige finns någon form av politisk konsensus som godkänner att bistånd ska ges, att det är bra. Det finns också en bred, kanske västerländsk, idé om att demokrati och mänskliga rättigheter ska främjas av biståndet. Men folk i allmänhet är inte inblandade i en diskussion om varför eller hur, utan detta överläts till byråkratiska experter, som räknar ut hur biståndet ska gå till.

Det är inte i så hög grad folket i Sverige som påverkar folket i Rwanda, utan snarare myndigheter i Sverige som påverkar. Dessa myndigheter får krav från politiker om att uppnå tydliga resultat, och gör detta genom att skapa just de objektiva kvantitativa målsättningar som enkelt kan redovisas och försvaras. Detta skapar en stark mål-orientering, som också sprider sig till alla de som är beroende av pengar från Sida. Dessa måste i sin tur räkna ut hur de enklast kan redovisa tydliga resultat som motsvarar det som krävs för att får fortsatta bidrag. Problemet blir då att resultatredovisningen kan bli viktigare än själva arbetet, och allt det som Vi-skogen behöver göra men inte kan redovisa med statistik försvinner eller blir lidande.

De värderingar som ligger bakom idéer som jämlikhet och demokrati tillhör

livsvärlden, och bör uppstå i diskussion mellan människor. Men precis som Habermas varnar för, verkar de här ha förvandlats till objektiva och mätbara målsättningar. Då stor vikt läggs vid formalitet och rapportering officiellt, som ett led i kraven på resultatredovisning krävd av donatorer utifrån, kanske detta också präglar interaktionerna inom organisationen. Det står inte bönderna helt fritt att godta eller förkasta idéer om jämlikhet och demokrati enbart baserad på Vi-skogens argumentation, utan ekonomiska aspekter finns också med. Vi-skogen har tillgång till verktyg och utsäde som en vanlig bonde inte har tillgång till, samt nya odlingsmetoder. För att få tillgång till dessa bör bonden också i viss mån acceptera de ideal som Vi-skogen förespråkar. Dessa ideal kommer utifrån, oftast som ett krav ifrån donatorer i enlighet med de givardiskurser som råder för ögonblicket.

Slutsatsen blir att om resultatorienteringen ökar i sin nuvarande form, så hotar det Vi-skogens arbete. Det blir också etiskt problematiskt om det är svenska pengar som styr hur människor i Rwanda ska leva sina liv, eller ”utvecklas”, snarare än deras egna idéer framtagna i diskussion med biståndsgivare. Officiellt så ska biståndet och de pengar det distribuerar vara verktyg för den lokala befolkningen, i en deltagande process. Samtidigt finns det en risk att det i sin nuvarande form bidrar till att förändra det lokala till att motsvara internationella biståndsdiskurser.

Referenser

Litteratur

Lemarchand, René (2009) *The Dynamics of violence in Central Africa*. University of Pennsylvania Press.

Ehn, Billy och Barbro Klein (1994) *Från erfarenhet till text: Om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Stockholm: Carlssons.

Kaijser, Lars & Magnus Ölander (red.) (1999) *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur

Månson, Per (2010) *Moderna samhällsteorier: traditioner, riktningar, teoretiker*. Norstedts

Hill, Rod & Tony Myatt (2010) *The Economics Anti-Textbook: A Critical Thinker's Guide to Microeconomics*. Zed Books

Goffman, Erving (1959) *The Presentation of Self in Everyday Life*. Anchor books

Inglis, David & Christopher Thorpe (2012) *An Invitation to Social Theory*. Cambridge: Polity Press

Habermas, Jürgen (1995) *Kommunikativt handlande: Texter om språk, rationalitet och samhälle*. Göteborg. Daidalos.

Hellman, Oscar & John Kärrbrink (2010) *Can they see the forest for the trees?: A Contingency Perspective on the Control Package of a Non Governmental Organization*. Bachelor thesis, University of Gothenburg; Institute for Business and Administration

Rapporter

Johansson, Karl-Erik .V. & Jan-Erik Nylund (2008) *NGO Policy Change in Relation to Donor Discourse: The Case of Vi Skogen*. SLU; Institutionen för skogens produkter Uppsala 2008

Rwamuhizi, Faustin (2010) *Annual Workplan 2010: Lake Victoria Regional Environmental and Sustainable Agricultural Productivity Programme (RESAPP)*. Vi-Life Programme Rwanda

Vi-Life (2009) *Annual Report 2009: Lake Victoria Regional Environmental and Sustainable Agricultural Productivity Programme (RESAPP)*. Vi-Life Programme Rwanda

Vi-skogen verksamhetsberättelse (2011) nerladdad 16/7 2012.
<http://www.viskogen.se/om-oss/arsrapport/>

Webbsidor:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rw.html>